

**Саха тылыгар 2019-2020 сыллаабы өрөспүүбүлүкэтээби
олимпиада түмүктүүр түһүмэбин (супер-финал) соруудахтарын толорууга ыйыылар
10 кылаас**

Сабалыах иннинэ үлэ тас (титульнай) илиинин толор. Онуоха улууһун, оскуолан, предметин аатын уонна бэйэн араспаанньабын, ааккын, олимпиадаҕа бэлэмнээбит учууталын аатын толору ый. Саха тылыгар олимпиада соруудаҕа икки чаастан турар. В – соруудах саха тылын кырамаатыкатыгар, тылы, этиини ырытыыга сыһыаннаах, С - тылы сайыннарыыга.

Үлэни толорууга 4 чаас бэриллэр. В ыйытыларыгар хоруйга 1,5 чааһы, С соруудахха 1 чааһы аныыргар сүбэлиибит, уоннаабытын үлэ бүтэһиктээх барыйаанын ыраастык устарга биэриэххэ сөп. Үлэ харата (черновик), үрүнгэ (беловик) буоларын үөһэ ый, тус – туһунан илиистэргэ сааһылаан толор. Онон, бастаан соруудах арааһын болҕойон аах.

1.В соруудабы туспа илиискэ толороҕун. В1-В6 соруудахтар лизксикэбэ, В7-В12 – пэниэтикэбэ, В13-В18 морполуогуйаҕа, В19-В24 сиинтэксискэ сыһыаннаахтар. Хас биирдии соруудах икки тылынан эбэтэр этиинэн эппиэти эрэйэр, 2 баалынан сыаналанар. Барытыгар таба эпшиэттээтэххинэ 40 баал аабыллар.

Үлэ бу чааһыгар ырытыы араастара хас биирдии салаа аайы В6, В12, В18, В24 нүөмэринэн киллэрилиннэ, ону үгэс буолбут онкулунан толор. Холобура, В24 соруудахха - толору синтаксической ырытыыга - сурук бэлиэтин туруоруу, быһаарыы, этии тиибин, арааһын быһаарыы, этии чилиэннэрин ыйыы, ханнык сана чааһынан бэриллэрин, тыл ситимнэрин арааһын ыйыы иһин тус-туһунан баал аабылларын учуоттаан үлэлээ. Барыта сөп буоллабына 40 баалы ылабын.

2. С соруудабы эмиэ туспа илиискэ толор. Бэриллибит кэрчиги атын биридимиэттэргэ (төрүт култуура, литэрэтиирэ, география, ботаника, ахсаан о.д.а) ылбыт сатабылларгар олобуран уларытан тизкистэ онор (150-250 тыллаах буолуон сөп). Бэргэн этиилэри, эбэтэр олохтон, аахпыттан, истибиттэн-көрбүттэн киллэрэн, бэйэн айан суруй.

Тизкиһи суруйууга жанрга, истиилгэ хааччах суох. Тизкиһи оноруу ирдэбилин (тиэмэ сүрүн санааҕа сөп түбэһиитэ, атын биридимиэккэ ылбыт өйдөбүллэри сүрүн санаа толору арыллыытыгар табыгастаахтык туттуу, тупсаҕай тутула, тыла - өһө хомоҕойо, таба суруйуу, сурук бэлиэтэ) тутуһуу учуоттанар. Тизкис 20 баалынан сыаналанар.

Үлэ үгүс марайа суох ыраас буоларыгар кыһан, буочаргын болҕой.

Ситиһини баҕарабыт!

Г чааһа

В1-В6 соридахтарыгар туттуллубут тизкис кэрчигэ

... «Көмүһүм, тапталлаабым, Даайа барахсан! Эн көрдөһүүгүн толоруом. Эн Ньюкуускун көрө-истэ сылдыям. Төһө күүһүм кыайарынан, төһө сатанарынан кинини араҥаччылыы сатыам. Кини эйиэхэ тыыннаах эргиллэн тийэйригэр кыһаллыам. Сэриигэ саллаат өлөрө-тиллэрэ киниттэн бэйэтиттэн да, командиртан да тутулуга суох. Ол да буоллар мин туох кыахтаахпын барытын оноруом. Наада тирээтэҕинэ, өстөөх буулдьатыгар кини оннугар бэйэм түөспүн тоһуйан биэрэрбин кэрэйиэм суоҕа. Эн эрэ дьоллоох буол! Эн эрэ огдообо мунун-сорун билимэ! Далбарым Даайа, мизэхэ эрэн, кизэр этиллибит тапталбынан андаҕайабын!» - диэн мин андаҕаммытым... (С.П. Данилов «От үрэххэ» кэпсээнииттэн быһа тардыы)

В1. Бэриллибит кэрчиккэ сомоҕо домоҕун бул, быһаар. Бэриллибит сомоҕо домоҕун туттан 1 этиитэ толкуйдаа.

В2. Тыллар суолталарын быһаар, биирдии этиинэн холобурдаа: тирээтэҕинэ, далбарым.

В3. Тизкистэн ханыы тыллары бул, суолталарын быһаар, быраабылатын эт.

В4. Кэрчиктэн көспүт суолтаҕа туттуллубут тылы бул, быһаар.

В5. Төрдүс этиини синиэньимнэринэн уларыт, быраабылатын суруй.

В6. Лиэксикэлии ырыт: кэрэйиэм.

В7-В12 соридахтарыгар туттуллубут тизкис кэрчигэ

...Мин харахпын симэн, сымыһахпын быһа ытыран олоҕубутум. Оо, ити эппит хас биирдии тыла мин сүрэхпэр тимир үөрбэ буолан түһэрин Ньюкуус өйдөөбөтөх муна эбитэ дуу! Дьоллоох дьон эгоист буолааччылар диэн кырдыгы этэн эрдэхтэрэ. Онуоха эбии кыргыһыы иннинээҕи тыҥааһыннаах мүнүүтэлэргэ киһи олоҕун саамай күндү түгэннэрин ахтан кэлэр үгэстээх... (С.П. Данилов «От үрэххэ» кэпсээнииттэн быһа тардыы)

В7. Бастакы этиигэ аат тыл уларыһытыгар дорҕоон быраабылатын быһаар, 4 холобурда онор.

В8. «Эгоист» диэн тылы түһүктэринэн уларыт, таба суруйуутун сокуонун эт.

В9. Бэриллибит тыллары икки бөлөххө араар, дорҕоону туттуу ханнык сокуонугар олоҕурбуттарын быһаар..

В10. Ханнык дорҕоон буоларын быһаар:

1. Бүтэй, куолас кытара, мурун диэрийэр, тыл кэннэ, быһылыыр.

2. бүтэй, тыас уонна куолас кытара, ньиргиздээх, төлөркөй, уос.

В11. Бэриллибит кэрчиккэ аһаҕас дорҕоон түһүүтүн бул, быраабылатын быһаар.

В12. Пэниэтикэлии ырыт – үөрбэ.

В13-В18 соруудахтарыгар туттуллубут тизкис кэрчигэ

...Халлаан сырдаан, күн тахсыытын биһиги инники кирбиигэ сытан көрсүбүппүт. Биһиги солбуйбут ротабыт командири манна хас да хонуктаах кырыктаах кыргыһылар буолбуттары кэпсээбитэ. Өстөөх тиһэх танковой атааката бэбүһээ түөртүүр ынах сабана буолбут үһү. Фашистар фронт бу учаастагар төһө эмэ элбэх техниканы бырахпыттары үрдүнэн советскай сэриилэр бүтүн нэдиэлэлээх кыргыһы тухары биир да километры кэннилэринэн чугуйбатахтар. Элбэх хаан тохтуулаах охсуһуулар ааспыттары сир хара буорунан тибиллэн, чөнөрүтэ хаһыллан сытара, умайбыт, үлтү тэптэриллибит орудиялар, танкалар дьардыамалара сарсыардааны барык-сарыкка онно-манна барыһан тураллара кэрэһилииллэрэ... (С.П. Данилов «От үрэххэ» кэпсээнигэ быһа тардыы)

В13. Кэрчиккэ уларыбат көмө сана чааһа суолталаах 4 тылы бул, быһаар.

В14. Бэриллибит тыл ханнык сана чааһа буоларын быһаар. Тэптэриллибит.

В15. Хайааччыга атын субъект хайааһына туһуланарын көрдөрөр сана чааһын бул, быһаар. 2 холобурда онор.

В16. Кэрчиккэ 4 сыһан дабааһыны бул, быһаар. Икки холобурда онор.

В17. Кэрчиккэ хаачыстыба сыһыатын бул, быһаар. 2 холобурда онор.

В18. Тылы састаабынан ырыт: тахсыытын

Тылы сана чааһынан ырыт: чөнөрүтэ

В19-В24 соруудахтарыгар туттуллубут тизкис кэрчигэ

...Өр өтөр буолбатаҕа тимир тиһиликтээх тинилэхтэринэн сирити титирэтэн фашистар танкалары иннибитигэр ыраах көстөн кэлбиттэрэ Биһиги ротабыт сытар учаастагар уонтан тахса танк киирэн иһэрэ. Полк артиллерията танкалары утары күүстээх уоту аспыта, кинилэр кимэн киирэн иһэр сирдэринэн уот балаһаны тиирэ тардыбыта. Ол уот балаһа кирбиитигэр биир танк умайан күүдэлчилэммитэ, иккис танк тиһилигэ тоҕо баран тула холоруктуу түспүтэ. Ону ол дизэбэккэ атыттар тохтоло суох иннилэрин диэки дьулуруйан испиттэрэ Биһиги позициябыт чугаһаан, полковой артиллериябыт ах баран хаалбыта. Аны ити куйахтаах дьулаан кыыллары туох даһаны кыайан тохтотуо суоҕун курдуга... (С.П. Данилов «От үрэххэ» кэпсээнигэ быһа тардыы)

В19. Сурук бэлиэтин туруор, быһаар. Өр өтөр буолбатаҕа тимир тиһиликтээх тинилэхтэринэн сирити титирэтэн фашистар танкалары иннибитигэр ыраах көстөн кэлбиттэрэ

В20. Кэрчиги публицистика истиилигэр уларыт.

В21. Уустук ситим диэн тугуй? Кэрчиктэн 2 холобурда бул.

В22. Бэриллит этии тутаах чилиэннэрин бэлиэтээ, араастарын ый. Ол уот балаһа кирбиитигэр биир танк умайан күүдэпчилэммитэ, иккис танк тиһилигэ тоҕо баран тула холоруктуу түспүтэ.

В23. Бэриллит этиини биир састааптаах этиигэ уларыт, быраабылатын быһаар. Аны ити куйахтаах дьулаан кыыллара туох даҕаны кыайан тохтотуо суоҕун курдуга.

В24. Сиинтэксисти ырыт: Ону ол диэбэккэ атыттар тохтоло суох иннилэрин диэки дьулуруйан испиттэрэ

II чааһа

С. Бэриллит быһа тардылары талан туһан, бэйэн тиэкискин онор (150-250 тыллаах буолуон сөп). Быһа тарды история биридимиэтин кытта сибээстээбэ тута көстөр. Салгыы атын биридимиэттэри (төрүт култуура, литэрэтиирэ, география, ботаника, ахсаан о.д.а) кытта алтыһар кыра да кэрчиктэри киллэрэн, уларытан айан суруй. Олохтон, аахпыттан, истибиттэн-көрбүттэн эбэн, өйгөр онорон көр (хаһан, ханна, хайдах миэстэбэ, хайдах оттоох-мастаах дойдуга ойууланар кэрчик буолбута буолуой?). Бэргэн этиилэри, өс хоһооннорун, хоһоону, ырыаны-тойугу туһан.

Тиэкиһи суруйууга жанрга, истиилгэ хааччах суох.